

SÁNDOR IVÁN

A tetthely megközelítése

EGY NYOMOZÁS KRÓNIKÁJA*

„Mind jól tudjuk, egy holttest
történetet rejt magában.”

(*Geoffrey Hartman*)

„Hagyjon már békén ezekkel az
időre vonatkozó kérdésekkel!
Nincs semmi értelmük.”

(*Beckett: Godot-ra várva*)

A Gellért cukrászda szomszéd asztalánál németül tárgyalnak. Bizonyára üzlet-emberek. Szürke zakó, barna zakó. Kiskockás szövet, nagykockás szövet. Legombolt inggallér. Keresztesíkos, világos nyakkendő, egyszínű azúrkék nyakkendő. Fekete bőrdossziék. Henessy konyak. Szilvapálinka.

Györgyi tegnap jelentkezett telefonon. Egy órája érkezett, nem említette, merre járt, akkor most találkozhatunk, ezt nem kérdezte, olyan volt, mint egy bejelentés, habár a hangjában meghittséget éreztem, amit annak előtte nem. Nyugtalanság is lebegett a meghitt szólam mögött, ugyanakkor határozottság is volt benne.

Ily módon a hangja mintha egy történet lett volna, vagyis inkább mintha kifejezte volna egy történet rá gyakorolt hatását.

A német üzletemberek éppen kortyolnak az italukból, amikor az asztalukhoz ér.

Mindketten figyelik.

A fehér blúza ugyanaz, amit akkor viselt, amikor az 1-es villamosról leszálltunk a Thököly útnál. De talán mégis egy új blúz. Talán az úton vásárolta, a lányok is új cuccokban utazhattak, nem akart lemaradni.

Nem várja meg, hogy felálljak. Erőteljes mozdulattal kihúzza a másik széket, leül. Mint akit üldöznek, s éppen csak fel tudták vonni mögötte a felvonóhidat a védelmet nyújtó várfalak kapujában.

* Részlet egy regényből

A két német engem figyel. Györgyi megjelenése felértékelt a számukra. Kávét kér.

Úgy látom, érzi a másik asztaltól felénk irányuló tekinteteket.

Megissza a kávét.

Kicsiny szalmaretikülből elővesz egy fényképet. Elém csúsztatja az asztalon. Tizenhat év körüli lány. Negyven év körüli asszony. Györgyi inkább a negyven körülire hasonlít. Esős utcarészlet. Mindketten ballonkabátban. Mindkettőjük kabátján sárga csillag. Mindketten a fényképezőgép lenszékébe néznek. A lányon svájcisapka. Az asszonyon horgolt, fülig húzható sapka. Mindkettőjüknek kilát-szik egy hajfürtje a halánték felett. Nem szomorúak. Nem egykedvűek. Nincs fé-lelem az arcukon. Mintha a fényképezőgép lenszékéből egy kutató szem nézne rájuk, azt kutatná, kik vagytok, mit éreztek, mit gondoltok, és ők elhatározták, hogy nem árulnak el semmit, lássa őket, aki nézi, olyannak, amilyenek, nincs megvallanivalójuk, nincs titkolnivalójuk, szeretnének ugyan tovább indulni, de semmi kifogásuk az ellen, hogy megörökítésre kerüljenek.

Nem látta?

Mondom, nem láttam. Hol kellett volna látnom?

A millenniumi földalatti újonnan renovált állomásain fölállított tárlók egyikében.

Az Opera megállónál. Ott fedezte fel véletlenül az elutazása napján. Az anyja és a nagyanyja. 1944 ősze. Ma délelőtt járt utána, hol találták, ki találta meg, hogy került a tárlóba. Valamelyik archívumban fedezte fel, mondta az illetékes tisztviselő, több tucat hasonló fotó között, véletlenül emelték ki éppen ezt. De hát meg kellett volna azért kérdezniük engem. Nem volt név a képeken, nem volt út-baigazító szöveg, csak a sárga csillag és a csupasz faágak, az esős járda volt a támpont. Rengeteg fotó gyűlt össze, névtelenek, akik rajtuk találhatók, sajnálom, nagyon sajnáljuk, mondta a tisztviselő.

Megkérdezem, rendelhetek-e valami italt.

Nem, nem... de talán egy száraz Martinit.

Én vodkát kérek.

Az egyik képen, amit a feladó nélküli borítékban küldött, egy Amerikai úti ház látható, mondom, azért jött utánam a villamoson?

Mondtam már, hogy magára ismertem.

Lehajtja a Martinit. Már nem gondol vissza, mondja.

Mire nem gondol vissza?

Keresi a szavakat. Hát a múltra, mondja végre, úgy mondja, mint aki szégyelli, hogy mindazt, amire régen nem gondol, ezzel a banális szóval jelöli meg, de másra most nem képes, teszi hozzá, benne már elég régen, így mondja, üres-ség maradt, ugye, neki nincsenek emlékei, mégis igen sokáig a magáénak érezte, ami az anyja számára, így mondja, az emlékei helyére kerülhetett, de hagyjuk a magyarázzkodást, mondja, hűvös a hangja.

Azt hiszem, történhetett vele valami. Nem csak az, hogy rátalált erre az újabb fotóra.

A földalatti Opera megállójánál, mondom, én az Izraelita Gimnázium 1944-ben érettségizett osztályának a tablóját fedeztem fel. Ott van egy régóta Párizsban élő jó ismerősöm arcképe.

Nem betegedett meg a tanártársa. Nem kellett senkit helyettesítenie. Szabadságot vett ki, a maga pénzén csatlakozott az osztálykiránduláshoz. Huszonkét diák utazott Ravensbrückbe, tizenöt lány és hét fiú, két tanár vezette a csoportot, hát te hová utazol, kérdezték a tanártársai a pályaudvaron, nagyszerű, legalább segítesz rendben tartani a gyerekeket.

Semmit sem várt az úttól, mondja, mit is várhattam volna, de úgy érezte, mondja, le kell zárnia magában, nem merem megkérdezni, hogy mit kell lezárnia, mert hűvös ugyan a hangja, de a tekintetében látni vélem a kérést, meg ne kérdezzem már, hogy mit akart lezárni, mintha azt mondaná a tekintete, hogy erről úgysem tudna számot adni.

A németek figyelik, ahogy lehajtjuk az italunkat. Úgy látom, elégedettek velünk, jó úton haladunk, gondolhatják.

Az anyja mielőtt meghalt, azt kérte, hogy ha majd sírkövet állít, véssesse rá a nagyanyja nevét, a születési évét és helyét, a halálzási évét és helyét is... Ravensbrück...

Addig az anyja soha nem mondta ki a tábor nevét. A karjára tetovált számot nem titkolta, de a tábor nevét nem volt hajlandó kimondani.

Amikor közeledtünk a táborkapuhoz, a másik két tanár a csoport végére állt, úgy viselkedtek, mintha én volnék a vezető, pedig ők is jól beszélnek németül.

Haladnak a diákok a fehérre meszelt épület felé.

Balra egy emlékoszlop és a mesterséges tó, mondom Györgyinek, kezemben a vodkás pohárral.

Balra az emlékoszlop és a mesterséges tó, mondja Györgyi.

Jobbra, nem messze a bejáratától a krematórium, mondom.

Jobbra a krematórium, mondja.

Két kémény, öt elretheszelhető ablaknyílás, mondom.

Annyi, mondja.

Úgy látom, most ő tenne kísérletet rá, hogy elinduljon az én tekintetem nyomán.

Tizenkét-tizenkét barakk egymással szemben, közöttük az Appelplatz, hat tíz méter magas oszlop, két-két reflektorral, mondom.

Állhattak az Appelplatzon nem tudom naponta hányszor, mondja, amikor megálltam ott, arra gondoltam, hogy eljöhettem volna már nagyon régen is, de nem akartam.

Áll az Appelplatzon, tesz néhány lépést, az anyja, a nagyanyja, az anyja barátnőjének a nyomaiban lépked, gondolom, nem mondom, hogy álltam én is az

anyja, a nagymama, az anyja barátnőjének a nyomában az Appelplatzon, amikor fogalmam sem volt arról, hogy egyszer majd hallani fogok valakitől arról, hogy a sok ezer, a sok tízezer nyom között ott vannak azoknak a nyomai is, akik ahhoz tartoztak hozzá, akitől egyszer hallok róluk, nem fegyveresek és nem is diákok között, két arctalan NDK-s tisztviselő között állok, akik évtizedekkel előbb nehezen járultak hozzá, hogy letérjünk a kijelölt útvonalról, belépünk az egykori lággerba, szótlánul követnek az Appelplatzon, az, hogy Györgyi ott állt, az ő története volt, az, hogy én ott álltam, *akkor* úgy éreztem, inkább a két arctalan német tisztviselő története.

Nem mondom el Györgyinek, hogy mindössze tizenöt évvel azután, hogy a krematórium még működött, érdeklődtem attól a huszonöt év körüli lánytól, aki az „Acht Fotos KZ Ravensbrück” feliratú kis fotógyűjteményt árulta két márkáért a tábor bejáratnál, hogy hol lakik, a szomszéd faluban, mondta.

A falu nyolcszáz méterre van a lágertől.

A szülei itt laktak a háború alatt?

Igen.

Mit szólnak hozzá, hogy itt van a munkahelye?

Semmit.

Érdeklődött tőlük, hogy mire emlékeznek a tábor működéséről?

Ők semmiről nem tudtak.

Másoktól talán hallott valamit?

Senkitől.

Nyolcszáz méter a távolság.

Nem, senkitől, semmiről.

A krematóriumkémények füstje nem látszott?

Mondtam már, hogy semmi...

Nyolc fotó:

1. Auf dem Transport nach Auschwitz.
2. Haftlinge bei der Arbeit.
3. Frauen beim Strassenbau.
4. Blick über das Lager.
5. Der Appelplatz.
6. Krematorium.
7. Der Erschessungsgang.
8. Monument am See.

Megvásároltam a tasakot a nyolc fotóval.

Talán egy órát voltunk bent, mondja Györgyi. Sáros volt az Appelplatz. Egy kicsit esett az eső, akinek a kabátján volt kapucni, a fejére húzta. Az egyik tanártársam szólt, hogy menjünk, mert megfáznak a gyerekek. Amikor kijöttünk az emlékműhöz a mesterséges tó mellé, az egyik lány odajött hozzám, belém karolt, könnyes volt a szeme, nem tudtam neki mit mondani, mondja Györgyi, nem volt

könnyű hallgatni, de még nehezebb lett volna mondani neki valamit, elindultunk ketten, hogy körüljárjuk a tavat, amikor már elég messze voltunk a többiektől, megállt, tanárnő, az egyik fiú azt mondta, hogy ezt csak utólag építették fel, egy szó sem igaz az egészről.

Györgyi hűvös hangon beszél. Nem tudom, milyen lehetett a hangja, amikor válaszolt a könnyes szemű diáklánynak. Most olyan a tekintete, mint Róbert Madóé, amikor elmondta azt, amit én 1944. november 15-én reggel nem láthatam a másik szobából. Igen, Györgyi tekintete ismerős, mint azoké, akik az értelemmel megközelíthetetlen eseményekről ilyen hűvös hangon beszélnek. Mondtam a diáklánynak, hogy az anyámat és a nagyanyámat is idehozták, a nagyanyámat a két kéményes, öt ablaknyílásos, fehérre meszelt kis épületben égették el, anyám barátnőjét is.

Indul a csoport a várakozó külön autóbusz felé.

Menj, mondja Györgyi a diáklánynak, mert lemaradsz.

Vár, amíg mindenki felszáll.

Vár, hogy a többiek várjanak rá.

A két német fizet a szomszéd asztalnál.

Elmondanám-e neki az én emlékeimet a táborról?

A vendéglátóim, pontosabb, ha azt mondom, az NDK-s kísérőim nem tágítottak mellőlem. Szerettem volna legalább néhány percre egyedül maradni. Akkor sem tágítottak mellőlem, amikor learaszoltam a krematórium tűzterének a nyílását. Éppen akkora volt, hogy egy holttestet fekvő állapotban elnyeljen. Az Appelpplatzon akkor is sár volt, akkor is esett az eső, kicsit megnáthásodtam.

És megírta?

Nem. Amit akkor ott éreztem, olyan jelentéktelen volt. Kicsit megfáztam, karcolt a torkom. Lehet, mondom, ha nem köhécseltem volna és nem aggasztott volna, hogy csak este tudom az átnedvesedett zoknimat kicserélni, akkor sem írtam volna meg, mert nem találtam volna feljegyzésre alkalmas szavakat. Azért ennyit leírtam.

Mit, ennyit?

Azt, hogy nem találtam feljegyzésre alkalmas szavakat.

Itt az alkalom, hogy az asztal fölött átcsúsztassam a dossziéba helyezett gépiratomat. Ez egy regény, mondom, az eddig elkészült fejezetek.

A tekintete cinkos, érzi, hogy részese lett valaminek, ami ugyan nem nevezhető meg, ám kettőnkre tartozik.

Kilépünk a Gellért cukrászdájából, írom majd le ezt a folytatást, elhaladunk a szálloda bejárata előtt.

Egymáshoz igazítjuk a lépteinket. Amikor elérjük a Szabadság hídhöz vezető zebrát, visszanezdek, megjelennek előttem a spanyol lovasok, a drótakadályok, a hídfőt és a szállodát őrző gép ágyúk.

Györgyi is visszanez. Nem teszek említést arról, hogy mit vélek látni, mert a tekintetéből úgy érzem, az ő számára is felrémlik valami, persze más. Tartozunk egymásnak annyival, hogy meghagyjuk a másoknak a múltat olyannak, amilyenek az benne él.

Az Erzsébet hídnál megemlítem, hogy itt hajtották át annak idején, szándékosan mondom így, mosollyal, annak idején a menetet, amelyikben az Óbudai Téglagyár felé kísérték bennünket, lehetséges, hogy az anyja és a nagyanyja is abban a menetben volt, itt szólt rám apám, hogy ne nézzek jobbra, mert a nyilasok ordították, hogy ne bámuljuk, mármint Gömbös Gyula felrobbantott szobrát.

Szürke a Duna. Nincsenek fények. Az Országház azért jól látható. Dísztetnek tűnik, akárcsak a pesti szállodasor. A tetők rácsúsznak a mögöttük lévő házak tetőire, egyetlen foltban koncentrálódik a város, mintha az épületek önmaguk másolatai volnának. Mintha nem azt a várost látnám, ahol az életemet leéltem, amelynek az utcáit, tereit elég pontosan ismerem, hanem egy bedíszletezett színpadot, ám nem a nézőtér, hanem a kulisszák felől, lehet, hogy a látásom változik, nemrég majdnem feldöntött egy kerékpáros errefelé, mondom, Györgyi szorítja a hóna alatt a dossziét, amit a cukrászdában átadtam, az otthonában majd olvasni kezdi, elérkezik azokhoz a mondatokhoz, amelyek tudósítanak róla, hogy éppen itt, ahol megálltunk, a Margit híd budai hídfőjétől talán ötven méterre hajtották rá a Téglagyárból a Dohány utcai templomba haladó menetünket a hullámok fölé emelt pallóhídra, talán arra gondol, hol lehetett akkor már, melyik Hegyeshalom felé indított menetben az anyja és a nagyanyja, meg az anyja barátnője.

Említette séta közben, hogy még be kell mennie az iskolába, de már két 17-es villamos is elindult a végállomásra, egyikre sem szállt fel.

Jól tettem, hogy elutaztam?

Mintha önmagának tenné fel a kérdést, de úgy látom, fontos a számára, hogy az én jelenlétemben.

Búcsúzáshoz készülődik, mégis hagyja, hogy a harmadik villamos is elinduljon.

Szégezte magát azért, hogy amikor az Appellplatzról eljött, leginkább az anyjával volt elfoglalva, mert éppen ott, így mondja, rosszkodott.

Megértem, mondom, én is esős időben jártam arra.

Egészen közel állunk egymáshoz a villamosmegállóban. Hálásan néz rám, amiért én is az esőről beszélek.

Álmomban ellopják a lakattal magamra zárt szobámból a ravensbrücki tábor bejáratánál sok évtizeddel előbb vásárolt fotósorozatot, megjelenik Györgyi, együtt túrjuk fel a fiókjaimat, együtt nyitjuk-csukjuk a felhalmozott dossziéimat, Györgyi közben beleolvas egy régi levélbe, több feljegyzésbe, nem találjuk a sorozatot, a hiányuktól élesebben látom a hajdani krematórium frissen meszelt falát, a két kéményt.

A hajnali ébredés után leírom az álmomat. Ott folytatom, hogy állunk Györgyivel a 17-es villamos végállomásánál. Majd elolvassa a gépiratot, írom, amit át-

adtam neki, kimegy a temetőbe az anyja sírjához, a nagyanyja nevét is ő vésette a sírkőre, az anyja, írom, nem kívánta a mártírok emlékművén megörökíteni az anyja nevét, sosem magyarázta el Györgyinek, hogy miért, de a halála előtt arra kérte, hogy amikor majd neki sírkövet állít, azon legyen rajta a nagyanyád neve is, így mondta, „Itt őrizzük a Ravensbrückben elpusztított Rajna Mariann emléket, 1906–1944”, az apja nevét nem véseti fel Györgyi a sírkőre, semmit sem tud róla, talán él még valahol külföldön.

Remélem, nem lehet érdektelen számára az, amit önmagáról olvas. Úgy érzem, látni kívánta magát egy másik tekintettel. Miközben önmagáról olvas, írom, egy másik történettel is találkozok.

Hetek óta keresek a zeneműboltokban, az antikváriumokban könyvet, útmutatót Schubert kamaraműveiről. Nem találok. Többször meghallgatom a C-dúr vonósötös Allegro betétét. A zene is történet, keresem a hasonlóságot a megszólaltatható és a bennem élő történet között, a fenségességben nem található, ám bár minél többször hallgatom meg, annál erősebb a kétely bennem, hogy ez így van-e, az Allegro fényes bánata úrrá tud lenni az emlékezésre való képtelenségen, úgy suhan át a múlt szakadékán, hogy azt a végtelenség érzetével tölti ki, eszembe jut, hogy Karl Lutz is valami hasonlót jegyzett fel.

Ki fogok menni a temetőbe. Meg fogom keresni Györgyi anyjának a sírját. Hasonló-e ahhoz, amilyennek leírtam?

Lehet, hogy Györgyi ott volt Luca temetésén. Nem ismertem fel. Négy éve? Öt éve?

Mínusz tíz fok. Január. A fűtetlen ravatalozóban talán húszan vagyunk. Elég hosszú az út a magas hóban a frissen kiásott sírig. Ismerős arcot nem látok. Talán ott lehetett. Meleg kendők, fekete műszőrme bundák. A kalapok a homlokba húzva. Luca lánya idősebbnek tűnt, mint az anyja volt.

Állunk némán a hóban. Mindenkit ugyanolyan magányosnak látok, mint amilyen Luca volt. A csupasz fák is magányosak. A behavazott sírkövek is.

Átmegek a szüleim sírjához. Máskor nem jövök ki télen a temetőbe. A fehér márványkőről kézzel söpröm le a havat. Legalább a betűket akarom megtisztítani. Két lépés az anyai nagyszüleim sírja. Fekete márvány. Aranybetűk. Nagyapám neve alatt nagyanyámé: 1874–1945. Nincs ott, hogy január. Anyámtól a napot is tudom. Nagyanyám január 6-án halt meg a gettóban, az egyik Dob utcai ház pincéjében, talán száz méterre attól a háztól, ahol nagyapám 1871-ben megszületett. A sírjuk mellett van Gizi sírja. Sok felirat a kövön. Józsi tiszti rangfokozata mellé az is fel van vésvé, hogy az első világháborúban szerzett betegségében halt meg. Anyám apám halála után mind a három sírra hozott virágot. Anyám halála után én is elhelyezek mindig egy-egy szálát a nagyszülők és Gizi sírkövére is.

A három sír távolsága egymástól hat lépés. Lépek nagyanyám, apám, anyám, lépek Gizi, lépek az ő lábnymaikba lépők lábnymaiba.

Hányszor tettem meg ezt a hat lépést?

Gizinek senkije sem maradt. Anyám vésette fel a nevét a sírkőre.

Száz éves lenne, ha élne. A férje fiatalon halt meg, a lánya fiatalon halt meg, a szeretője, a barátai fiatalon haltak meg, Bözsike fiatalon halt meg. Gizire rajtam kívül senki nem emlékszik már. A történetéről, arról, ami az ő története nyomán mások története, az egykor tizennégy éves fiúnak vannak csak ismeretei, kizárólag ő képes ilyen szavakat leírni.

Látom anyámon, hogy nem tudja magában szétválasztani Gizi különböző tekinteteit.

Sétál a két kislány a Tisza Kálmán téren. Az egyik hat éves, a másik hét. Fehér cérnakesztyűben sétálnak. A Városi Színház épülete felől jön egy harmadik. Nem idősebb náluk. Kislány, jön velünk játszani? szólítja meg Gizi. Anyám megismétli. A kislány elindul velük játszani.

Ezen évtizedek után is nevetnek.

Öregkorára a haját úgy fésülte... mondja anyám.

Ki? szólok rá anyámra szigorúan, mert figyelmeztetni próbálok, hogy már nem fejezi be a mondatait.

Hát Gizi.

És hogy fésülte?

Mint a Bözsike, mondja, úgy mondja, mint aki nem érti, hogy miért kell megismételnie a szavait. Nem vetted észre, a kézmozdulata is olyan volt, amikor a haját félre simította, mint a Bözsikéé? Tudod, mondja, azt hiszem, Gizinek később nem is az volt a fontos, amit elmondott, hanem az, hogy elmondja valakinek. Egyszer ültünk fent nála a cukrászdában, és azt mondta, tudod, Rózsika, el kellene utazni Svájcba Gertrudhoz vagy Karl Lutzhoz, így mondta, „vagy”, mert akkor Gertrud és Lutz már elváltak, Gizi hallott erről, el kellene utazni hozzájuk, mondta, beszélni velük, és amikor ezt mondta, mondja anyám, olyan volt a tekintete, mint akit nem is az érdekel, hogy mi lehet Gertruddal vagy Karl Lutzcal, az sem érdekli, amit mond, hanem csak az, hogy beszéljen róla valakivel.

Nem volt nehéz elképzelnem Gizi tekintetét, amint ezt anyámnak mondja, mert anyám tekintete is olyan volt, mint akinek a számára hasonlóképpen fontosabb annál, amit mond az, hogy beszélgethessen velem.

Gertrud elhelyezi a követségi munkatársak és az alkalmazottak számára készített ajándékokat a karácsonyfa alatt. Pest felől folyamatos a fegyverroport. A karácsonyfát előző nap még el tudta hozni Bicskéről, gyertyákról már jó előre gondoskodott. Gizit nem engedi el. Nem sokkal előbb aknatűz érte a szomszédos épületet, Karl Lutz segít a gyertyákat meggyújtani, ő is éneklő a Stile Nacht-ot. Ezt feljegyzi a naplójába. Azt is, hogy hírt kapott róla, Adolf Eichmann is, Kurt Becher is elhagyta Budapestet.

Éjfél körül csöndesedik az ágyútűz. Ketten maradnak a karácsonyfa mellett, Gertrud és Gizi. Gertrud újra meggyújt egy gyertyát. Szótlanok, amíg a gyertya

leég. Nem baj drágám, ha a férjedről érdeklődöm, kérdezi Gertrud. Nem, miért lenne baj? Sosem beszéltél róla, csak a Karolról tettél említést. Károly, javítja ki Gizi. Igaz, mondja Gertrud, én sem beszéltem neked a férjemről. De beszéltél, mondja Gizi, az utazásaitokról, Palesztináról. Gertrud nevet, ő én az intimebb dolgokra gondolok, drágám.

Józsi nagyon bátor volt mindig, mondja Gizi. Az is bátorság volt, hogy apámtól meg merté kérni a kezemet. Az is bátorság volt, hogy párbajozni akart, amikor megsértették.

Gizi érzi, hogy Gertrud nem arra kíváncsi, mit mondott Józsi, amikor vigyázásban állt a jövődöbéli apósa előtt, tisztí csákóját a kezébe tartva, vagy amikor megnevezte a párbajsegédeit. Jólesik az apja szivarfüstjére emlékezni, jólesik Józsira emlékezni, amint a széderesti ünnepi asztalnál a harmadik pohár bort issza és próbálja Bözsikét arcon csókolni.

Gertrud is érezheti, amit Gizi érez, mert nem kérdezi őt arról, amiről Gizi láthatóan nem kíván beszélni, tudod drágám, mondja, Karl viszont sohasem volt bátor, hiányoznak belőle a férfias tulajdonságok, Gizi bólint, érdekesnek tartja, amit Gertrud mond, de Karl Lutzról most semmi más nem jut eszébe, mint az, hogy a karácsonyi gyertyák meggyújtása előtt még aláírta azt a négy nevet tartalmazó családi védlevelet, amivel ha lehet, még a hajnali órákban el fog indulni a Weiss Alice Kórházba.

Nem panaszkodhatom, mondja Gertrud, érdekes az életem Karl mellett, mindenetre egy kissé irigyellek, drágám, amiért a férfiak körében, oszposz, több tapasztalatot szereztél. Gizi arra gondol, hogy nem tudja, mi maradt volna Józsi bátorságából, ha olyan helyzetekbe kerül, mint Karl Lutz. Én meg téged irigyellek, hogy nem kellett a férfiak körében több tapasztalatot szerezned, mondja.

Gertrud nevet, nincs még veszve semmi, drágám.

Megcsókolják egymást.